

Helge Kongsrud: *Den kongelige arveretten til Norge 1536-1661. Idé og politisk instrument.* (Universitetsforlaget, Oslo 1984). 366 s., 170 no. kr.

I værket Hamarspor (festskrift til Lars Hamre 1982) har Helge Kongsrud skrevet en artikel, der må formodes at indeholde essensen af hans studier over den særlige norske arveret og dens voksende politiske betydning i 1640'erne og 1650'erne. I denne bog er samme emne behandlet i en mere omstændelig form. Det præger fremstillingen, at den bygger på Kongsruds gamle speciale. Alle kilder, der belyser emnet, citeres og refereres omhyggeligt. En af delene havde været rigeligt, men ingen skal i hvert fald beskyldes Kongsrud for manglende grundighed.

Et vældigt utrykt materiale og en omfattende litteratur er støvsuget for ytringer, der har berøring med det oldenborgske hus' præentioner og formodet »urnorske« forestillinger om arveretten. Uundgåeligt misforstår Kongsrud dog adskillige af disse ytringer, der er løstrevet af sammenhængen. Hertug Albrechts velkendte kommentar til Norgesparagraffen 1536 er ikke »repræsentativ for kongefamiliens mening«, men tværtimod en slet camoufleret kritik fra en sidelinie, der med bekymring så sine interesser tilsidesat. Traktaten mellem Christian III og hans brødre og den fangne Christian II 1546 er heller ikke et udtryk for fyrsternes personlige opfattelse af dansk-norsk statsret, som Kongsrud mener. Valgriget var simpelthen begrundelsen for Christian II's fordrivelse og dermed selve fundamentet for det gottorpske monarki. Desuden var fyrsterne bundet af deres råder. Den norske arveret er en nuance, der skinner igennem utallige politiske situationer i det 16.-17. århundrede. Kongsrud røber et ty-

deligt håndslag for at tackle disse situationer, men jeg må bekende, at jeg finder synsvinklen lidt anstrengt.

Derimod er der mere kød på det, der også er hovedsagen for Kongsrud og hans egentlige ærinde: den nærmere placering af tre statsretlige skrifter fra 1640'erne og 1650'erne, der alle går ind for arveretten. Skrifterne indgår i den store diskussion om Norges nationale identitet, der i de sidste 100 år har været ført med stor skarpsindighed og intensitet af de ypperste norske historikere – en diskussion, Kongsrud udgør en fortræffelig introduktion til. Han argumenterer overbevisende for, at to af disse skrifter er forfattet af danskeren Jens Dolmer (ca. 1611-1670), der var Ulrik Christian Gyldenløves skolemeister – en teori, Gustav Storm allerede har været inde på.

Det ene – latinske – skrift er hidtil utrykt og meddeles af Kongsrud i oversættelse. At det skulle være skrevet med henblik på Dolmers vrangvillige og nærmest analfabetiske elev, virker dog ikke troligt. Kongsrud understreger med fuld ret, at skriftet forsøger at tækkes kongehuset, men mange af hans overvejelser stemmer i grunden bedre med situationen efter, at Christian IV i vrede havde afskediget Dolmer (hvilket vel næppe var overgået den højt fortjente forfatter af skriftet?). Den følgende periode tilbragte Dolmer i det lærde rantzauske miljø på Breitenburg, indtil Frederik III – måske formildet af skriftet? – tog ham til nåde igen.

Mikael Venge

Jacob Isager (udg.): *Peder Hansen Resen: Atlas Danicus IV, Fyn.* (Odense Universitets forlag, 1984). 357 s., ill., 164.70 kr.

Efterhånden bliver hele Resens store værk udgivet, og til Thomas W. Las-

sens publikation af Ålborg stift (omtalt her i XV, s. 131) slutter sig nu Fyn i Odense stift, idet Lolland-Falsters beskrivelse er udeladt, skønt øgruppen på Resens tid kirkeligt hørte under bispen i Odense. Resens tanke var at give et værk, der skulle indeholde alt, hvad der kunne fortælles om de enkelte steder, og det afsnit om Samsø, han nåede at udgive, viser, at det ville blive så gigantisk et værk, at der næppe var udsigt til at få det trykt, og bortset fra enkelte brudstykker gik det til grunde ved universitetsbibliotekets brand 1728. Endnu i Resens egen levetid blev det store materiale forkortet af Johan Brunsmann, hvis arbejde lå færdigt 1687, men også dette gik tabt, men er bevaret gennem afskrifter i Det kongelige Bibliotek (Uldall 186 fol.). Brunsmanns tekst og små dele af Resens materiale dannede grundlaget for en yderligere forkortelse i 2 bind af Christen Aarslev; den var færdig 1692 og er redet i original (AM 360 fol.).

Alle tre former af Resens Atlas var skrevet på latin, fordi den skulle kunne læses over hele Europa, hvor dette sprog var fælles for alle lærde, så det har altid været nødvendigt at bringe en oversættelse, her udført af udgiveren og Inge Lyng, Mette Molvig, Ellen Kristensen og Susanne Lykke Nielsen. Det er dog et spørgsmål, om det ikke havde været heldigt jævnsides at sætte den latinske tekst, så benytteren også havde den for øje. Kun få af de andre oversættelser af Resen har gjort det, skønt det ville forøge værdien.

Som grundlag for teksten er Uldalls håndskrift benyttet, og fra Aarslevs redaktion er i noterne medtaget, hvad han yderligere kunne berette. Bedre havde det måske været, at det var Aarslevs tekst, der blev bragt med et tillæg, der indeholdt, hvad Uldalls manuskript yderligere meddelte. Aarslevs

redaktion har den store fordel, at den er bevaret i original, og dens latin er smukkere end Brunsmanns. Som den sidste nu foreligger, indeholder den meget stof, der ikke oprindeligt har hørt til, men det var fristende at bruge den som udgangspunkt i håb om, at dermed var alt taget med, men en originaltekst er det ikke. Anmelderen skal selv beklage, at han har overvurderet kildeværdien af håndskriftet Uldall 186, fol.

Hvis man skal dømme ud fra det, der er bevaret, har Resens arbejde været meget ujævnt. Mens udgaven om Fyn fylder 357 sider, kan beskrivelsen af Ålborg stift nøjes med 94 sider.

Udgaven om Fyn indeholder mere end Resens arbejde, idet den også bringer Cornelius Hamsfort den Yngres fantasitegninger af Odenses bisper og adskillige af Jacob Bircherods stik af gravstene m.m. fra Odense. De sidste fortjener en samlet, selvstændig udgave, men det er forståeligt, at Jacob Isager har taget nogle af dem med, da de er samtidige med bearbejdelserne af Resens materiale.

Helge Søgaard

Merete Birkelund: *Troldkvinden og hendes anklagere. Danske hekseprocesser i det 16. og 17. århundrede med et bilag om processerne i Østjylland.* (Arusia – Historiske skrifter III, 1983). 171 s., ill.

De senere år har bragt adskillige arbejder om hekse, heksetro og hekseprocesser, både i udlandet og i Danmark. Udgangspunkterne for interessen har været mange, historiske, kirke- og religionshistoriske, juridiske, socialhistoriske, kvindehistoriske, og kvaliteten af arbejderne har været meget forskellig. I flere tilfælde ser man her politiske eller propagandistiske mål forlede for-